

บทที่ 5

กลยุทธ์ของเกษตรกรในการต่อรองกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การพิจารณากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมการเกษตรจากมุมมองมหภาคที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐและบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเพียงลำพัง ไม่อาจทำให้เข้าใจการปรับตัว การต่อรองและการผลิตมันฝรั่งของเกษตรกร ในเงื่อนไขของความสัมพันธ์ในการปลูกมันฝรั่งส่งอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารได้อย่างลึกซึ้ง การศึกษาครั้งนี้พยายามทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งผ่านแนวคิดการต่อรอง(Negotiations) ที่มองเกษตรกรในฐานะผู้กระทำการทางสังคม (Social Actor) ที่มีความคิดและให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ในสังคมและสามารถสร้างการปฏิบัติการต่างๆ เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีพ ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ควบคุมการผลิตของเกษตรกร

การต่อรองในที่นี้ หมายถึง การมองหาทางเลือกภายใต้ข้อจำกัด(Constraints) ของโครงสร้าง หรือ “กฎ” ซึ่งไม่ว่าจะกำหนดโดยระเบียบประเพณี วัฒนธรรม หรือกฎหมาย แล้วผู้กระทำการได้ใช้กลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองภายใต้กรอบจำกัดนั้นๆ ดังนั้นการต่อรองแบบนี้ จึงอาจจะไม่มีคู่ในการต่อรองที่ชัดเจน คำว่า “การต่อรอง” ได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายการกระทำและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เนื่องจากทัศนะที่มองว่า กฎเกณฑ์การกระทำ การของมนุษย์ที่กำหนดโดยโครงสร้าง ไม่ได้กำหนดรายละเอียดของการกระทำไว้อย่างหมด แต่เป็นเพียง “ห้องโถง” (Convention) หรือกรอบกำหนดกว้างๆ ในสถานการณ์จริง ผู้กระทำการจะต้องมองหาวิธีการและใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้เขาสามารถกระทำการภายใต้กรอบของ “โครงสร้าง” นั้นๆ วิธีการหรือกลยุทธ์ที่นำมาใช้มักจะวางอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรที่ผู้กระทำการครอบครองหรือกำกับในขณะนั้นๆ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2546 : 402-403)

แม้ว่าระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบจะพยายามใช้กลไกการเกษตรพันธสัญญาแบบทางการเป็นกลไกเชิงสถาบันหลักในการเข้ามาจัดการควบคุมความสัมพันธ์ในการผลิตมันฝรั่งของเกษตรกร หากการควบคุมเป็นไปโดยสมบูรณ์ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทั้งหมดต้องทำการผลิตแบบพันธสัญญา แต่จากการศึกษาบทที่ 3 และ 4 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปในชุมชนบ้านกลางพัฒนา ไม่ได้ทำการผลิตมันฝรั่งแบบพันธสัญญาทั้งหมด มีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังทำการผลิตแบบพันธสัญญาอย่างเป็นทางการ เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกทำการผลิตแบบอิสระหรือผลิตนอกพันธสัญญาแล้วขายผลผลิตให้บริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ ขณะที่เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งทำการผลิตมันฝรั่งกับโบรกเกอร์แบบเกษตรกรลูกไร่ สะท้อนให้เห็น

ว่า เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งมีการปรับตัวและต่อรองกับความสัมพันธ์แบบเกษตรกรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร แตกต่างกันไป ทำให้เกิดกลุ่มเกษตรกรผู้กระทำการ(Actor)ที่สัมพันธ์กับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร 3 กลุ่ม (รายละเอียดแสดงในบทที่ 3) คือ กลุ่มที่หนึ่ง เกษตรกรอิสระ หมายถึงผู้ลงทุนหาหัวพันธุ์มันฝรั่งและปัจจัยการผลิตมาใช้ผลิตมันฝรั่งเอง ได้แก่ เกษตรกรกึ่งแรงงานบางส่วนและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ กลุ่มที่สอง เกษตรกรลูกไร่ หมายถึง เกษตรกรผู้ที่ต้องพึ่งปัจจัยการผลิต หัวพันธุ์มันฝรั่งและปุ๋ยเคมีจากโบรกเกอร์ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานที่มีทุนสำหรับการผลิตน้อย และกลุ่มที่สาม เกษตรกรพันธสัญญา หมายถึง เกษตรกรผู้ทำการผลิตมันฝรั่งกับบริษัทอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการที่มีทุนในการผลิตสูงกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งพยายามปรับตัวและต่อรองกับความสัมพันธ์ในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร คือ ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์แบบพันธสัญญา ที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร ทั้งความเสี่ยงทางการผลิตและการบริโภค เกษตรกรแต่ละกลุ่มให้ความหมายต่อความเสี่ยงนี้ต่างกันไป จึงเลือกที่จะปรับตัวกับความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาต่างกันไป เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกษตรกรแต่ละกลุ่มสามารถสร้างการต่อรองกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ได้มี 2 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขแรก คือ เงื่อนไขด้านการตลาด บริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบข้ามชาติได้ทำให้ตลาดมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทยขยายตัวอย่างมหาศาล ปริมาณมันฝรั่งที่ผลิตได้ในประเทศไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด บริษัทไม่สามารถส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาได้เพียงพอต่อความต้องการ ทำให้บริษัทต้องรับซื้อมันฝรั่งจากตลาดทั่วไป(หรือมันฝรั่งนอกระบบพันธสัญญา)มาใช้ในการผลิต ขณะที่ในตลาดทั่วไป ยังมีตลาดมันฝรั่งเพื่อการบริโภคสดที่เปิดรับซื้อมันฝรั่งทุกชนิด ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งสามารถเลือกทำการผลิตและขายมันฝรั่งในตลาดพันธสัญญาหรือตลาดทั่วไปได้ นับว่าเป็นโอกาสด้านการตลาดสำหรับเกษตรกร

เงื่อนไขประการที่สอง คือ นโยบายปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศของรัฐบาล รัฐบาลได้กำหนดภาษีนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศไว้สูงมาก เพื่อป้องกันไม่ให้มันฝรั่งจากต่างประเทศมาแข่งขันกับมันฝรั่งที่เกษตรกรผลิตได้ในประเทศ และเป็นมาตรการด้านภาษีที่ทำให้บริษัทรับซื้อมันฝรั่งจากเกษตรกร เนื่องจากมันฝรั่งที่นำเข้าจากต่างประเทศนั้น แม้จะมีราคาถูกกว่ามันฝรั่งที่ผลิตได้ในประเทศไทย แต่เมื่อบวกภาษีนำเข้าแล้วจะมีราคาสูงกว่ามันฝรั่งที่ผลิตได้ในประเทศมาก นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายควบคุมการผลิตมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปให้ปริมาณผลผลิตไม่ล้นตลาด โดยการกำหนดให้เฉพาะบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบเท่านั้น เป็นผู้ได้โควตาการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลูกในระบบพันธสัญญา นโยบายของรัฐทำให้เกิดการบิดเบือนของตลาดเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร แต่ก็มีผลความขัดกันเกิดขึ้น คือ ทำให้บริษัทควบคุมหัว

พันธุ์มันฝรั่ง มีผลให้เกษตรกรที่ต้องการหัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีต้องเข้าไปอยู่ในระบบพันธสัญญา ความขัดกันที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดแก่เกษตรกร แต่เกษตรกรกลุ่มต่างๆ ได้พยายามปรับตัวเพื่อเข้าถึงโอกาสและต่อรองกับข้อจำกัดที่เกิดขึ้นนี้

เมื่อพิจารณาเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนา (ดังที่กล่าวในบทที่ 2 และ 3) พบว่า เกษตรกรเหล่านี้สะสมประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญและความรู้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ยุคการบุกเบิกชุมชนเพื่อปลูกข้าว การปลูกยาสูบแบบพันธสัญญา การปลูกมันฝรั่งพันธุ์สำหรับตลาดบริโภคสด จนถึงการปลูกมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปในปัจจุบัน ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งถูกพัฒนาขึ้นในชุมชนโดยเกษตรกรหัวก้าวหน้า ร่วมกับนักวิชาการจากสถาบันวิจัยและสถาบันวิชาการ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร จึงไม่ใช่เกษตรกรหน้าใหม่ที่ต้องพึ่งความรู้และเทคโนโลยีการผลิตมันฝรั่งจากบริษัท บริษัทเลือกเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกร เพราะเกษตรกรเหล่านี้มีความพร้อมทางด้านการผลิตทั้งในด้านฐานทรัพยากร(ที่ดินและน้ำชลประทาน) และฐานความรู้ในการผลิต(แรงงานที่มีทักษะ) ทำให้บริษัทมั่นใจได้ระดับหนึ่งว่า เกษตรกรเหล่านี้จะทำการผลิตมันฝรั่งได้ในปริมาณและคุณภาพตามที่บริษัทต้องการ บริษัทพยายามรักษาความสัมพันธ์กับเกษตรกรไว้ แม้ว่าเกษตรกรจะไม่ทำการผลิตแบบพันธสัญญาก็ตาม

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาได้ปรับตัวสู่การผลิตแบบสมัยใหม่ที่พึ่งฐานทุนในการผลิตมากขึ้น ทั้งในด้านการจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อมาทดแทนแรงงานในครัวเรือนและในชุมชนที่ปรับตัวไปทำงานในภาคการผลิตอื่นๆ ทั้งในชุมชนและในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะแรงงานวัยหนุ่มสาวซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงขึ้นและส่วนใหญ่ทำงานนอกภาคการเกษตร นอกจากนี้ เกษตรกรยังต้องลงทุนในด้านปัจจัยการผลิตสูง เช่น พันธุ์ ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรต่างๆ เมื่อต้องใช้ทุนในการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรแต่ละกลุ่มพยายามสร้างเลือกกลยุทธ์การผลิตมันฝรั่งให้เหมาะสมกับทุนที่เกษตรกรมีอยู่ รวมถึงการมองหาโอกาสทางการตลาดที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ เกษตรกรต่างคาดหวังว่าจะได้ผลตอบแทนจากการผลิตให้เพียงพอสำหรับการบริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำรงชีพ ภายใต้สังคมสมัยใหม่ที่ไม่ใช้สังคมการเกษตรแบบยังชีพเหมือนเดิม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่กำกับควบคุมให้เกษตรกรเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบให้สายพานการผลิตของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ โดยพิจารณากลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรสัมพันธ์กับเงื่อนไขต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาแบ่งการนำเสนอเป็น 4 ประเด็น คือ 1) กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงเพื่อแสดงความเป็นเกษตรกรอิสระ เป็นกลยุทธ์หลักในการต่อรองของกลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ 2) กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็น

เกษตรกรถูกไว้ เป็นกลยุทธ์การต่อรองของกลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานผู้มีทุนในการผลิตน้อยต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากโบรกเกอร์ 3) กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ เป็นกลยุทธ์การต่อรองหลักของเกษตรกรผู้ประกอบการ 4) กลยุทธ์การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรอง เป็นกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรทุกกลุ่มในชุมชนที่ดำเนินการร่วมกันผ่านสำนักความเป็นคนชุมชนและเป็นเกษตรกรเหมือนกัน

5.1 กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงเพื่อแสดงความเป็นเกษตรกรอิสระ

แม้ว่าการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจะถูกนิยามจากรัฐและทุนว่าเป็นระบบการผลิตที่สร้างความมั่นคงด้านรายได้แก่เกษตรกร มีตลาดประกันราคาซื้อขายผลผลิต แต่ในทางปฏิบัติเกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงทั้งทางด้านการผลิตและความเสี่ยงด้านการบริโภค เกษตรกรตระหนักถึงความเสี่ยงต่างๆ เหล่านี้ดี มีกระบวนการปรับตัวและต่อรองความเสี่ยงจากการเกษตรพันธสัญญาอย่างต่อเนื่อง โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปลูกมันฝรั่งทั้งในและนอกระบบพันธสัญญาที่สะสมมากกว่า 30 ปี และสะสมเป็นทักษะความรู้ในทางการผลิตและการคาดการณ์ตลาดก่อนการผลิตในแต่ละปี

กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรไม่ใช่เพียงปฏิบัติการในสถานการณ์เฉพาะหน้าเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาเท่านั้น แต่มีการสะสมแนวทาง ทักษะ ความรู้ทางการผลิตและการตลาดและผสมผสานกลวิธี (Tactics) หลากหลายในการปฏิบัติการ บางครั้งมีทั้งการหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาโดยตรง และ บางครั้งก็เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาในบางเงื่อนไขที่ได้เปรียบ การสร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรทำให้บริษัทไม่สามารถควบคุมเกษตรกรได้อย่างเบ็ดเสร็จ การต่อรองความเสี่ยงในความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาทำให้เกษตรกรมีอำนาจต่อรองได้บางประการ ทั้งนี้เพราะบริษัทต้องการผลผลิตที่แน่นอนและมีอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความมั่นคงด้านวัตถุดิบในสายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร หากบริษัทหาแหล่งวัตถุดิบที่แน่นอนและมั่นคงไม่ได้ก็จะเกิดปัญหาทางการผลิต ขณะที่เกษตรกรต้องการความมั่นคงในการเข้าถึงตลาดเพื่อที่จะมีรายได้เพียงพอสำหรับการบริโภค เมื่อความต้องการของบริษัทและเกษตรกรต้องมีการสอดคล้องกัน ระบบการผลิตจึงจะดำเนินต่อเนื่องอย่างไม่สะดุด แต่ถ้าความต้องการได้รับการตอบสนองไม่ตรงกัน เช่น บริษัทมีผลผลิตสู่ระบบการผลิตอย่างมั่นคง แต่เกษตรกรกลับมีรายได้จากการขายผลผลิตน้อย เกษตรกรก็อาจเลิกปลูกมันฝรั่งบริษัทจึงต้องการปรับความสัมพันธ์เพื่อให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งให้บริษัทต่อไป

การต่อรองของเกษตรกรเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตกับการบริโภค การผลิตเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกษตรกรต้องมาต่อรองเรื่องการบริโภคความหมาย วิถีชีวิตของเกษตรกรต้องพึ่งพารายได้จากการผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภค หากรายได้จากการผลิต

ไม่พอกับการบริโภค เกษตรกรอาจใช้เงื่อนไขนี้มาต่อรองกับการผลิต การปฏิบัติการของเกษตรกรจึงเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์หลายอย่างซ้อนกัน และเป็นเงื่อนไขของกันและกัน การศึกษาในครั้งนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเชิงซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตและการบริโภคความหมายเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นพลวัตการต่อรองของเกษตรกรในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ที่ไม่ได้ทำการผลิตเพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งกลุ่มเกษตรกรกิ่งแรงงานและกลุ่มเกษตรกรกิ่งผู้ประกอบการพยายามที่จะสร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงจากการถูกควบคุมในระบบอุตสาหกรรมกรรมเกษตร-อาหารและการเกษตรพันธสัญญาเพื่อรักษาความเป็นอิสระของเกษตรกรในการเลือกทำการผลิตต่างๆ เกษตรกรกลุ่มนี้ได้ใช้เงื่อนไขด้านทักษะความรู้ในการปลูกพืชสมัยใหม่ การพิจารณาตลาดสินค้าเกษตรที่เกิดขึ้นในชุมชนและนอกชุมชน รวมถึงเงื่อนไขด้านการตลาดของมันฝรั่งเพื่อการแปรรูป ที่มีทั้งตลาดแบบพันธสัญญาและตลาดทั่วไป และตลาดสำหรับมันฝรั่งพันธุ์บริโภคสด เกษตรกรกลุ่มนี้ได้สร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงโดยมีกลวิธีและการปฏิบัติการดังนี้

การสร้างความหลากหลายทางการผลิต จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรปลูกมันฝรั่งทุกกลุ่มใช้กลยุทธ์นี้ในการปฏิบัติการต่อรองความเสี่ยงจากความสัมพันธ์กับการเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรจะใช้ฐานทรัพยากร ได้แก่ ที่ดินและระบบชลประทานเหมืองฝาย ร่วมกับฐานทุน ได้แก่ การจ้างแรงงาน การใช้ปัจจัยการผลิต และการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรอย่างเข้มข้น เพื่อทำการผลิตพืชหลายชนิดหมุนเวียนกันตลอดปีบนพื้นที่นา ดังปฏิทินการเพาะปลูกของเกษตรกร ในตารางที่ 5.1

การเลือกปลูกพืชแต่ละชนิด เกษตรกรจะเลือกใช้พันธุ์พืชที่มีระยะเวลาในการเพาะปลูกลงตัวกันในรอบปี เช่น เกษตรกรจะปลูกข้าวนาปีในช่วงหน้าฝน และหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้วในช่วงต้นฤดูหนาว (ประมาณต้นเดือนพฤศจิกายน) จะปลูกมันฝรั่ง เพราะมันฝรั่งเป็นพืชที่ชอบอากาศหนาวเย็น อายุ 90 กว่าวันก็เก็บเกี่ยวได้ หลังจากเก็บเกี่ยวมันฝรั่งในช่วงสิ้นฤดูหนาว (ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์) เกษตรกรก็จะปลูกข้าวโพดหวานและเก็บเกี่ยวในช่วงก่อนฤดูทำนาปี (ประมาณเดือนพฤษภาคม) หรือเกษตรกรบางรายอาจจะปลูกข้าวนาปรังต่อจากมันฝรั่ง อย่างไรก็ตามบางครั้งเกษตรกรอาจเลือกปลูกพืชผัก เช่น มะระ หรือ พริกหวานในช่วงหน้าหนาวก็ได้หากเกษตรกรเห็นว่า ในปีนั้นมันฝรั่งอาจราคาไม่ดีและไม่คุ้มที่จะปลูก เช่น ในปีก่อนนายจำเนียนเลือกที่จะไม่ปลูกมันฝรั่งหลังการทำนาปี แต่ปลูกพริกหวานจำนวน 4 ไร่ เก็บผลผลิตขายได้เงินสองแสนกว่าบาท แต่ในปีนี้ก็กลับมาปลูกมันฝรั่งอีก เพราะเห็นว่าการปลูกพริกได้เงินมาก แต่ใช้สารเคมีมาก และต้องใช้เวลาในการดูแลมากกว่ามันฝรั่งและคิดว่าราคามันฝรั่งในปีนี้(2554) น่าจะดีจึงกลับมาปลูกมันฝรั่งอีก

ตารางที่ 5.1 ระบบการผลิตของชุมชนบ้านกลางพัฒนา ตำบลแม่แฝกใหม่

ระบบการ ผลิต	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ระบบที่ 1												
- ข้าวนาปี							←					→
- มันฝรั่ง	←			→							←	
- พืชผัก	←			→								
ระบบที่ 2												
- ข้าวนาปี							←					→
- มันฝรั่ง	←			→							←	
- ข้าวนาปรัง		←		→								
- พืชผัก				→						←		
ระบบที่ 3												
- ข้าวนาปี							←					→
- มันฝรั่ง	←			→							←	
- ข้าวโพด			←		→							
- พืชผัก			→		←		→			←		
ระบบที่ 4												
- ลำไย	←											→
- มะม่วง	←											→
- ดอกไม้												

ที่มา ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่ ปี 2550

กรณีของนายจำเียนแสดงให้เห็นว่า นอกจากเกษตรกรจะคิดคำนึงถึงช่วงเวลาในการเพาะปลูกแล้ว เกษตรกรยังมีการวางแผนการผลิตพืชที่สัมพันธ์กับตลาดและการบริโภคอีกด้วย เกษตรกรปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงขาย สำหรับพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายกับเกษตรกรได้แก่ มันฝรั่งและข้าวโพดหวาน และพืชผักต่างๆ การปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ เกษตรกรมุ่งหวังรายได้จากการผลิตให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายใช้สอยหรือการบริโภคในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ หากการผลิตพืชชนิดใดที่คิดว่าทำแล้วจะขาดทุน เกษตรกรก็จะไม่เลือกทำการเพาะปลูกในปีนั้น แต่ถ้าในปีการเพาะปลูกต่อไปมีแนวโน้มจะได้ราคาดีก็จะกลับมา

ปลูกอีกครั้ง การศึกษาแนวโน้มราคาพืชผลนี้ เกษตรกรจะสอบถามพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน เพราะเกษตรกรสัมพันธ์กับตลาดการค้าพืชผักมานาน ทำให้พอจะทราบแนวโน้มราคาพืชผลพอสมควร สำหรับการปลูกพืชแบบพันธสัญญา เช่น มันฝรั่งและข้าวโพดหวาน เกษตรกรจะรู้ราคาประกันล่วงหน้าก่อนตัดสินใจว่าจะปลูกหรือไม่ปลูก และจะเลือกปลูกผ่านโบรกเกอร์รายใด ซึ่งขึ้นกับความพอใจของเกษตรกร

การปลูกมันฝรั่งในชุมชนมีสองระบบ ได้แก่ การปลูกพันธุ์บริโภคสดแล้วขายในตลาดทั่วไป โดยเกษตรกรรับหัวพันธุ์จากสหกรณ์มันฝรั่ง กับการปลูกพันธุ์โรงงานขายให้บริษัท เกษตรกรในชุมชนส่วนใหญ่จะปลูกมันฝรั่งกับโบรกเกอร์ ทั้งแบบที่รับหัวพันธุ์จากโบรกเกอร์และการเก็บหัวพันธุ์ไว้ปลูกเอง ปัจจุบันเกษตรกรที่ปลูกมันฝรั่งในแต่ละปีมีจำนวนไม่แน่นอน จากในอดีตที่ครัวเรือนเกษตรกรทำการปลูกมันฝรั่งกันทั้งชุมชน จากการศึกษาพบว่าปีการผลิต 2553/2554 มีครัวเรือนเกษตรกรปลูกมันฝรั่งประมาณร้อยละ 42 ของประชากรทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรรู้จักการคิดคำนวณถึงเหตุผลในเชิงเศรษฐกิจก่อนการตัดสินใจเลือกปลูกมันฝรั่ง ช่วงใดที่เกษตรกรรู้สึกว่าคุณภาพบริษัทเอเปรี๊ยะ เกษตรกรก็อาจเล็งไปปลูกพืชชนิดอื่นหรือปลูกมันฝรั่งอีกระบบ แต่ในปีไหนที่เกษตรกรศึกษาทิศทางตลาดแล้วเห็นว่าอาจมีปัญหาด้านการตลาด เกษตรกรก็จะหันมาปลูกมันฝรั่งกับบริษัทในระบบพันธสัญญาเพื่อเป็นทางเลือกในการประกันความเสี่ยง

ตัวอย่างของเกษตรกรกึ่งแรงงานที่มีรายได้จากการรับจ้างและการเกษตร ใช้กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการสร้างความหลากหลายทางการผลิตดังนี้ กรณีของนางจัน(อายุ 50 ปี) มีที่ดินเป็นทำการเกษตรในครอบครัว จำนวน 3 ไร่ 1 งานและเช่าเพื่อทำการเกษตรอีก 1 ไร่ 3 งาน การผลิตในรอบปี นางจันใช้ที่ดินปลูกข้าวนาปีจำนวน 4 ไร่ หลังจากนั้นปลูกมันฝรั่งจำนวน 3 ไร่ และเมื่อเก็บเกี่ยวมันฝรั่งแล้วทำการปลูกข้าวนาปรังจำนวน 3 ไร่ พื้นที่อีก 1 ไร่ใช้ปลูกมะระและพริก ส่วนข้าวโพดปลูกในพื้นที่เช่าจำนวน 1 ไร่ 3 งาน รวมรายได้จากปลูกพืชทุกชนิดประมาณ 200,000 บาท มีรายจ่ายประมาณปีละแสนกว่าบาท ส่วนใหญ่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือน

นอกจากการปลูกพืชแล้วเกษตรกรปลูกมันฝรั่งบางรายได้ปรับการผลิตไปสู่การเลี้ยงสัตว์ จนมีรายได้หลักจากการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ เกษตรกรกลุ่มนี้ปรับการผลิตไปสู่การผลิตสัตว์ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงกว่าการผลิตพืช มีการลงทุนสูงและใช้แรงงานเข้มข้น ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ปรับการผลิตมาสู่การผลิตสัตว์ จะต้องมียอดเงินที่ค้างหนี้บ้าน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นจากฟาร์มสัตว์ และต้องมีแหล่งน้ำได้ดินเพียงพอสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์ เกษตรกรในกลุ่มนี้ไม่มากนัก ดังเช่น กรณีของพ่อหลวงดิเรก เกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ มีเงินเดือนจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน และจัดการใช้ที่ดินจำนวนประมาณ 14 ไร่ ทำการผลิตอย่างหลากหลาย ทั้ง การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ประมาณ 6,000 ตัว การผลิตพืชหลักได้แก่ ข้าวนาปี มันฝรั่ง ข้าวโพดสำหรับทำเมล็ด

พันธุ์ และทำนาปรัง มีรายได้รวมจากการทำเกษตรปีละห้าแสนบาท ขณะที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมีประมาณ 3 แสนกว่าบาทต่อปี

การต่อรองความเสี่ยงด้วยการสร้างความหลากหลายทางการผลิต ช่วยทำให้เกษตรกรมีรายได้มาจากการผลิตหลายอย่าง ไม่ต้องพึ่งพิงรายได้กับพืชเศรษฐกิจชนิดใดเป็นหลัก หากประสบปัญหาขาดทุนจากการผลิตพืชใดใด ก็ยังมีโอกาสหารายได้จากการผลิตพืชชนิดอื่นมาจุนเจือครอบครัวได้ การมีทางเลือกเช่นนี้ทำให้เกษตรกรไม่ต้องไปพึ่งพาระบบการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาอย่างเต็มตัว และเกษตรกรอาจหมุนเวียนทุนที่ได้จากการผลิตพืชอื่นๆ มาลงทุนในการปลูกมันฝรั่งด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากโบรกเกอร์ นอกจากนี้การปลูกข้าวยังเป็นหลักประกันในเรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารแก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะประสบความเสียหายจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ แต่อย่างน้อยเกษตรกรก็ยังมีข้าวพอกินก่อนที่จะเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปได้อีก

นอกจากการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้วยการการสร้างความหลากหลายทางการผลิตแล้ว กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรปลูกมันฝรั่งที่สำคัญอีกประการคือ การต่อรองความเสี่ยงด้วยการหารายได้จากนอกภาคเกษตร โดยอาศัยเงื่อนไขจากการที่ชุมชนมีความเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท เกิด “งาน” ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมขึ้นในชุมชน ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานทั้งในนอกและนอกภาคเกษตรสูง กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานเลือกใช้กลยุทธ์นี้กันมาก เนื่องจากรายได้จากการผลิตในภาคเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่มากพอที่จะตอบสนองความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน และจะได้มีเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนด้านการผลิต นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรทั้งกลุ่มกึ่งแรงงาน และเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ ส่วนใหญ่มีอาชีพที่หลากหลาย บางครอบครัว รุ่นพ่อแม่จะทำการเกษตร ส่วนรุ่นลูกจะทำงานบริษัทหรือทำงานในโรงงาน

การหารายได้จากนอกภาคการเกษตรทำให้เกษตรกรมีรายได้หมุนเวียนตอบสนองกับความต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือนเกษตรกร รายได้จากการเกษตรส่วนใหญ่จะได้ตามฤดูกาล ประมาณ 3-4 เดือนครั้ง แต่รายได้จากการทำงานนอกภาคเกษตรมีทั้งรายได้รายวัน และรายเดือน ทั้งจากการทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน การค้าขาย การทำงานในโรงงาน เป็นต้น การมีรายได้หลายทางทั้งจากการผลิตในภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตรทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ และเกษตรกรสามารถหมุนเวียนรายได้เหล่านี้ไปเป็นเงินลงทุนในการทำการปลูกพืชเศรษฐกิจได้ด้วย เช่น ลงทุนปลูกมันฝรั่งได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตของโบรกเกอร์หรือบริษัท และเกษตรกรกลุ่มนี้หลายครัวเรือนมีความต้องการสะสมทุนทางวัฒนธรรมด้วยการส่งบุตรหลานเรียนหนังสือสูงถึงระดับปริญญาตรี ซึ่งยิ่งทำให้หารายได้เงินสดมากขึ้น และทำให้เกษตรกรกล้าที่จะเสี่ยงกับความสัมพันธ์ในระบบพันธสัญญา ดังเช่น

กรณีของลุงดี (อายุ 62 ปี) เช่าที่นา ประมาณ 2 ไร่ 1 งาน ปลูกข้าวเหนียว มันฝรั่ง และ ข้าวโพด วางจากงานในไร่นา ลุงดีก็จะรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน งานส่วนใหญ่เป็นงานในภาค เกษตร ในปีการผลิต 2553 ลุงดีขายข้าวได้เงิน 27,600 บาท ขายมันฝรั่งได้เงิน 70,000 บาท และ ขายข้าวโพดได้เงินประมาณ 18,900 บาท ขณะที่การรับจ้างทั่วไปทำรายได้ประมาณ 40,000 บาทต่อปี ครัวเรือนลุงดีมีสมาชิกอีกคน คือ แม่อ่อน(น้องสะใภ้) มีรายได้จากการทำงานเป็นแม่บ้าน ประมาณเดือนละ 7,800 บาท และงานรับซักรีดในหมู่บ้านประมาณเดือนละ 3,000 บาท รวม เบ็ดเสร็จแม่อ่อนมีรายได้จากการรับจ้างประมาณ 129,600 บาทต่อปี ทั้งครัวเรือนมีรายได้จากภาค เกษตร 116,500 บาท(ยังไม่หักต้นทุนการผลิต) มีรายได้จากการรับจ้างรวม 169,600 บาทต่อปี ครัวเรือนนี้ได้ส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในระดับปริญญาตรีที่กรุงเทพมหานคร มีค่าใช้จ่ายใน การศึกษาเป็นค่าเทอมๆละประมาณ 50,000 บาท และค่าใช้จ่ายรายเดือนๆละ 7,000 บาท รวม เบ็ดเสร็จค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาประมาณ 184,000 บาท/ปี จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหาก พิจารณาในแง่แหล่งรายได้แล้ว การปลูกมันฝรั่งสร้างรายได้ดีกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น แต่สร้าง รายได้เงินส่นน้อยกว่าการรับจ้างทั่วไปและงานนอกภาคเกษตร แต่ครัวเรือนลุงดียังรักษาการผลิต ในภาคการเกษตรไว้เพื่อให้มีรายได้จากหลายทาง งานในภาคเกษตรไม่ได้ทำงานทุกวัน จึงสามารถ แบ่งเวลาไปทำงานรับจ้างได้

กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การปลูกมันฝรั่งแบบอิสระ(นอก พันธสัญญา) เป็นการปฏิบัติการต่อต้านต่อรองโดยตรงของเกษตรกรที่กระทำการควบคุมใน ระบบเกษตรพันธสัญญาของบริษัท การปลูกมันฝรั่งแบบอิสระกระทำโดยเกษตรกรหาหัวพันธุ์มัน ฝรั่งมาเพาะปลูกเอง เพื่อจะได้ขายผลผลิตในตลาดทั่วไป ซึ่งจะได้ราคาสูงกว่าการขายมันฝรั่งใน ระบบเกษตรพันธสัญญา แม้ว่าในตลาดดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร แต่ บริษัทก็จะรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรอิสระผ่านผู้รวบรวมผลิตหรือโบรกเกอร์ในราคาสูงกว่าราคา ประกัน เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเลือกการปลูกมันฝรั่งแบบอิสระ เกษตรกรเหล่านี้จะปลูกมันฝรั่งโดย การไปการหาหัวพันธุ์มันฝรั่งมาเพาะปลูกเอง หรืออาจเก็บหัวมันฝรั่งขนาดเล็กที่ตกเกรด(ขนาดเล็ก กว่า 4.5 เซนติเมตร)จากการผลิตในรอบที่ผ่านมา แล้วนำไปฝากห้องเย็นประมาณ 7-8 เดือน รอการ เพาะปลูก หรือเกษตรกรบางรายอาจจะซื้อหัวพันธุ์มันฝรั่งจากห้องเย็น หรือจากเกษตรกรรายอื่นมา ใช้ปลูก (หัวพันธุ์มันฝรั่งเหล่านี้คือหัวพันธุ์ขนาดเล็กที่บริษัทไม่รับซื้อ แต่ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ และไปฝากแช่ไว้ในห้องเย็น) ราคาหัวพันธุ์มันฝรั่งนี้จะถูกกว่าราคาหัวพันธุ์ของบริษัทมาก อย่างไร ก็ดี เกษตรกรที่เก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งไว้เพราะปลูกเอง จะใช้หัวพันธุ์เหล่านี้เพาะปลูกได้ 1-2 ฤดูกาล เท่านั้น หากเก็บไว้ปลูกหลายรอบผลผลิตจะต่ำและมีโรคแมลงเข้าทำลายมาก ฤดูกาลเพาะปลูก ต่อไปต้องใช้หัวพันธุ์จากแหล่งอื่นๆ

การปลูกมันฝรั่งขายนอกสัญญา จะได้ราคาสูงกว่าขายในสัญญา เพราะจะขายตามราคาตลาดทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตมันฝรั่งในประเทศไทยยังไม่เพียงพอับความต้องการของบริษัท ขณะที่รัฐได้ตั้งมาตรการจำกัดการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศ ทำให้ราคามันฝรั่งพันธุ์โรงงานในตลาดทั่วไปมีราคาสูง อย่างไรก็ตามเกษตรกรจะปลูกมันฝรั่งนอกสัญญาได้ไม่บ่อยนักเนื่องจากบริษัทเป็นผู้มีอำนาจในการครอบครองหัวพันธุ์มันฝรั่งไว้ ถ้าเกษตรกรอยากได้พันธุ์มันฝรั่งที่ดีต้องเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรกรพันธสัญญากับบริษัท อย่างไรก็ตาม เกษตรกรได้พยายามต่อรองและหลีกเลี่ยงกับการควบคุมพันธุ์ดังกล่าว โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นกับบริษัท คือ ในบางปีเกษตรกรจะเข้าอยู่ในระบบพันธสัญญากับบริษัท เพื่อให้ได้หัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีไปปลูก แล้วก็จะเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ตกเกรดมาใช้เป็นหัวพันธุ์ในการเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป ทำให้ลดต้นทุนค่าหัวพันธุ์ได้ วิธีการปลูกมันฝรั่งแบบนี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกมันฝรั่งเพิ่มขึ้น และยังทำให้เกษตรกรเลือกที่จะอยู่ในระบบพันธสัญญาในบางฤดูกาลเพาะปลูก หรือ เกษตรกรบางรายจะไปซื้อหัวมันฝรั่งตกเกรดในพื้นที่เพาะปลูกอื่นๆ ที่บริษัทไปส่งเสริมเกษตรกรพันธสัญญา เช่น เขตอำเภอฝาง พะเยาและแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำมาทำหัวพันธุ์สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป

5.2 กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่

กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่เป็นกลยุทธ์การต่อรองของกลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานผู้มีทุนในการผลิตน้อยต้องพึ่งการสนับสนุนสินเชื่อปัจจัยการผลิต เช่น หัวพันธุ์มันฝรั่ง และปุ๋ยเคมีจากโบรกเกอร์ เกษตรกรบางรายอาจกู้ยืมเงินลงทุนหรือรับสินเชื่อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากโบรกเกอร์ด้วย หัวพันธุ์มันฝรั่งที่โบรกเกอร์จัดหาให้เกษตรกรอาจเป็นทั้งหัวพันธุ์จากบริษัทหรือหัวพันธุ์ที่โบรกเกอร์จัดหาเอง การเข้าเป็นเกษตรกรลูกไร่ก็คือการเข้าร่วมในระบบเกษตรกรพันธสัญญาอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่พันธสัญญาอย่างเป็นทางการกับบริษัท เป็นพันธสัญญาที่เกิดจากการตกลงด้านการผลิตและการขายมันฝรั่งระหว่างเกษตรกรกับโบรกเกอร์อย่างไม่เป็นทางการ คือ มีการตกลงกันด้วยวาจา เกษตรกรรับปัจจัยการผลิตไปทำการเพาะปลูกเมื่อได้ผลผลิตแล้วขายให้บริษัทผ่านโบรกเกอร์ สิ่งที่ยืดหยุ่นสัญญาไว้คือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างโบรกเกอร์กับเกษตรกร อาจมีทั้งความเป็นเครือญาติ ความเป็นคนบ้านเดียวกันหรือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งโบรกเกอร์บางรายก็จะช่วยเหลือเกษตรกรลูกไร่บ้างเป็นครั้งคราว หากเกษตรกรร้องขอ เช่น การขอเบิกเงินล่วงหน้าไปใช้ก่อนขายผลผลิต เป็นต้น

การเป็นเกษตรกรลูกไร่ทำให้เกษตรกรเข้าถึงปัจจัยการผลิตได้โดยไม่ต้องใช้ต้นทุนเงินสด แต่เกษตรกรก็ต้องเสียค่าดอกเบี้ย(ค่าสินเชื่อ)ในปัจจัยการผลิตที่รับมา ในด้านหนึ่ง การเป็นเกษตรกรลูกไร่ดูเหมือนจะทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงสูงขึ้นเนื่องจากต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นจากค่า

เช่าหรือคอกเบี้ย แต่เกษตรกรกลุ่มนี้ก็อยากเสี่ยง เพราะเกษตรกรมั่นใจในทักษะความรู้ของตนเองว่า จะสามารถใช้ปัจจัยการผลิตที่ได้จากโบรกเกอร์ทำการผลิตมันฝรั่งจนได้ผลผลิตดีและสร้างรายได้ เพียงพอกับการบริโภค เนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้ต้องการมีรายได้หมุนเวียนสำหรับการบริโภค ตลอดปีเช่นเกษตรกรรายอื่นๆ แต่ไม่มีเงินทุนเพียงพอสำหรับการลงทุนเองทั้งหมด จึงพยายาม ต่อรองด้วยการเข้าเป็นเกษตรกรลูกไร่ของโบรกเกอร์

อย่างไรก็ตาม เมื่อกลายเป็นเกษตรกรลูกไร่ เกษตรกรกลุ่มนี้ก็ได้ยอมจำนนโดยสิ้นเชิง แต่สร้างกลวิธีการต่อรองในการปฏิบัติการกับความสัมพันธ์ในระบบพันธสัญญาแบบลูกไร่อีก ประการคือ การลักลอบนำผลผลิตในพันธสัญญาแบบลูกไร่ไปขายในตลาดทั่วไป โดยเกษตรกรบาง รายเมื่อตกลงทำการปลูกมันฝรั่งกับโบรกเกอร์ จนได้ผลผลิตแล้ว จะแอบนำผลผลิตบางส่วนใน ปริมาณที่คิดว่าโบรกเกอร์หรือบริษัทไม่สามารถตรวจสอบได้ไปขายในตลาดทั่วไปที่ได้ราคาสูง กว่าราคาที่ตกลงกับโบรกเกอร์ (ในบางช่วงอาจจะสูงกว่ากันถึง กิโลกรัมละ 5-10 บาท) ทั้งนี้ส่วน ใหญ่ โบรกเกอร์จะรู้ปัญหานี้ แต่จะไม่มีการว่ากล่าวกันโดยตรง แต่จะมีการเตือนกันโดยอ้อม เพราะ โบรกเกอร์เห็นว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน ถ้าเห็นว่าการลักลอบดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ก็จะ ปลดปล่อยไป แต่ถ้าเกิดขึ้นเกินกว่าที่จะยอมรับได้ จะมีการลงโทษเกษตรกรรายนั้น โดยการไม่รับเข้าใน พันธสัญญากับโบรกเกอร์ในฤดูกาลผลิตต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป เกษตรกรรายนั้นก็อาจลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งเอง หรือไม่ก็เข้าไปทำพันธสัญญากับโบรกเกอร์ของ บริษัทอื่นๆ ซึ่งในชุมชนมีบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ 3 บริษัทที่เข้ามาส่งเสริมการทำการ ปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาผ่านโบรกเกอร์ และในชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่มีโบรกเกอร์ประมาณ 5-6 ราย เกษตรกรจะเลือกทำการเพาะปลูกมันฝรั่งกับโบรกเกอร์รายใดหรือบริษัทใดก็ได้ เกษตรกร หลายรายมีการหมุนเวียนทำสัญญาตกลงกับโบรกเกอร์และบริษัทต่างๆ เหล่านี้ไปเรื่อยๆ แล้วแต่ ความพอใจในเงื่อนไขการสนับสนุนของโบรกเกอร์ของแต่ละบริษัท

การปฏิบัติการต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรประการสุดท้าย คือ การหมุนเวียนเปลี่ยน โบรกเกอร์และบริษัทคู่สัญญา ในกรณีที่เกษตรกรไม่พอใจการดำเนินการของบริษัทที่เกษตรกรทำ สัญญาด้วย เช่น บริษัททำการคัดเกรดมันฝรั่งอย่างเข้มงวดเกินไปจนเกษตรกรรู้สึกว่าเป็นธรรม และเสียผลประโยชน์ ในปีการเพาะปลูกต่อไปเกษตรกรก็จะเปลี่ยนไปขายให้อีกบริษัท เช่น ปีการ ผลิต 2552/2553 บริษัทฟรีโตเลยทำการคัดเกรดและหักเปอร์เซ็นต์ความเสียหายผลผลิตของ เกษตรกรสูงถึงประมาณร้อยละ 25 ทำให้เกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนาที่ขายมันฝรั่งให้ บริษัทฟรีโตเลยไม่พอใจเป็นอย่างมาก เกษตรกรรวมตัวกันและเชิญตัวแทนของบริษัท และโบรก เกอร์มาชี้แจงที่สำนักงานเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว โดยมีนายกเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัวเป็นคน กลาง ตัวแทนบริษัทชี้แจงว่าผลผลิตมันฝรั่งในปีนั้นเสียหายมาก มีหัวมันฝรั่งแตกและแผลจากโรค ระบาดมาก ในปีการผลิตต่อไป บริษัทจะลดการหักเปอร์เซ็นต์เสียหายลง อย่างไรก็ตามเกษตรกร

ส่วนใหญ่ไม่พอใจคำชี้แจงของบริษัท และในปีการผลิตต่อไปก็เปลี่ยนไปผลิตมันฝรั่งขายให้บริษัทหนึ่งแทน ทั้งนี้เกษตรกรเห็นว่าอีกบริษัทไม่คัดเกรดเข้มงวดเหมือนบริษัทฟรีโด้เลย

การต่อรองความเสี่ยงจากระบบเกษตรพันธสัญญาของเกษตรกรที่กล่าวมาในหัวข้อ 5.1 และ 5.2 เป็นกระบวนการต่อรองที่มีทั้งการหลบหลีกออกจากระบบโดยตรง เช่น การลงทุนทำการผลิตเองแบบอิสระ หรือ การลองช่องการค้ากับควบคุมด้วยการลักลอบขายผลผลิต และการเข้าไปสัมพันธ์กับระบบพันธสัญญาในบางปีเมื่อต้องการเปลี่ยนหัวพันธุ์มันฝรั่ง หรือเมื่อเห็นว่าการปลูกอิสระอาจมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนมากกว่าการปลูกแบบพันธสัญญา การใช้กลยุทธ์ของเกษตรกรสะท้อนกระบวนการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับบริษัท ที่เกษตรกรต้องพึ่งบริษัทและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในด้านการตลาด แต่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้การควบคุมของบริษัทอย่างเบ็ดเสร็จ สำหรับบริษัทก็ต้องพึ่งเกษตรกรให้เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบป้อนโรงงาน บริษัทจึงจะลุ่ม่อล่วยให้เกษตรกรบ้างในบางเรื่อง และไม่ทำการกำกับควบคุมเกษตรกรอย่างเข้มข้น เช่น ยอมให้เกษตรกรละเมิดสัญญาได้บ้างโดยมีเอาผิดทางกฎหมาย แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อรักษาความสัมพันธ์ของการผลิตมันฝรั่งในสายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารไว้นั่นเอง

นอกจากนี้ การต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรยังเป็นกระบวนการที่ซ้อนทับกันระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตกับการบริโภคของเกษตรกร เกษตรกรทุกกลุ่มต่างก็ต้องการรายได้จากการผลิตเพื่อนำไปใช้สำหรับการบริโภคทั้งในชีวิตประจำวันและเพื่อยกระดับคุณภาพการดำรงชีพให้ดีขึ้น การบริโภคในที่นี้หมายถึงการบริโภคความหมาย ที่เกษตรกรต้องการสร้างหรือช่วงชิงความหมายการบริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแบบสมัยนิยมเทียบเท่าชนชั้นอื่นๆ ในชุมชนและในสังคมเมือง เช่น การบริโภคแบบคนเมือง และการส่งลูกเรียนสูงๆ (ดังที่รายละเอียดในบทที่ 3) หากการผลิต เช่น ระบบการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาไม่สามารถตอบสนองการบริโภคได้หรือบางครั้งอาจทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการบริโภคในระดับปกติของเกษตรกรลง เช่น ต้นทุนสูงขึ้นทำให้รายได้น้อยลง จนอาจไม่พอสำหรับการส่งลูกเรียน เกษตรกรก็จะพยายามหาทางปฏิบัติการเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้านการบริโภคก็มีผลต่อการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้านการผลิตได้เช่นกัน

การส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งเพื่ออุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบเกิดขึ้นจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่แทรกซึมเข้าไปสู่ท้องถิ่นโดยการสนับสนุนจากรัฐบาล ส่งผลให้เกษตรกรต้องเข้ามาทำการผลิตวัตถุดิบให้บริษัท สภาพการผลิตที่ถูกกำกับควบคุมจากตลาดทำให้เกษตรกรมีการปรับตัวเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ งานศึกษาของ Echanove (2005: 15-30) ในกรณีประเทศแม็กซิโก ได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อรัฐได้นำนโยบายเศรษฐกิจตามแนวเสรีนิยมใหม่ไปใช้ในภาคเกษตรและมีการดำเนินการตามแนวการค้าเสรี คือ การลดบทบาทของรัฐในทางการค้า การเปิดเสรีการเงินและการบริการ การปรับเปลี่ยนกฎหมายด้านการเกษตร ลดการลงทุนสาธารณะ และลดการ

สนับสนุนภาคเกษตร เป็นต้น รัฐบาลได้พยายามปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชเพื่อการยังชีพหรือ การบริโภคในประเทศไปสู่การปลูกพืชผักและผลไม้เพื่อการแข่งขันทางการค้า ทำให้ภาค การเกษตรในประเทศปฏิสัมพันธ์กับธุรกิจเกษตรในระบบโลกมากขึ้น

ในกรณีของเม็กซิโก รัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมะม่วงเพื่อ ส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกา และบริษัทส่งออกเป็นผู้รับซื้อมะม่วง บริษัทเหล่านี้ได้ออกกฎเกณฑ์ ควบคุมคุณภาพมะม่วงทั้งในขั้นของการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยวและกำหนดขั้นตอนการซื้อขาย มะม่วงกับเกษตรกร ด้านที่ดูเหมือนเกษตรกรมีรายได้ดีขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็เพิ่มความยุ่งยากและ ต้นทุนในการเพาะปลูกมากขึ้น และเมื่อราคามะม่วงในตลาดโลกผันผวนก็ทำให้เกษตรกรหลายราย ประสบภาวะขาดทุนจนต้องสูญเสียที่ดิน เกษตรกรจึงก็มีการปรับตัวและต่อรองเพื่อให้สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ ทั้งการเปลี่ยนมาปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน การให้เข้าสวนปลูกมะม่วง การ ขายมะม่วงแบบเหมาสวนเพื่อลดความยุ่งยากและต้นทุนในการเก็บเกี่ยวและขนส่งไปขายหรือการ ไปรับจ้างต่างๆ เป็นต้น สำหรับเกษตรกรปลูกมันฝรั่งในประเทศไทย ก็ประสบปัญหาทางการผลิต คล้ายกับประเทศเม็กซิโก เกษตรกรได้มีการปรับตัวและสร้างกลยุทธ์ในการต่อรองกับระบบเกษตร พันธสัญญาและอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารขึ้นมาทั้งเพื่อต่อรองความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการผลิตมัน ฝรั่งเพื่อการแปรรูปและการพยายามต่อรองทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค

สรุป การต่อรองความเสี่ยงของเกษตรกรไม่ได้เป็นการปฏิบัติที่เฉพาะหน้าของ เกษตรกรที่กระทำการตามเงื่อนไขและสถานการณ์ที่ต้องเผชิญเท่านั้น แต่เกษตรกรต้องสะสมทักษะ ความชำนาญและความรู้เกี่ยวกับการผลิตและการตลาดมากพอสมควร จึงจะสามารถปฏิบัติการ ปรับตัวและต่อรองกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ กลยุทธ์การต่อรอง ความเสี่ยงมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การดำรงชีพทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค แม้ว่าด้านหนึ่ง จะดูเหมือนว่าเกษตรกรไม่ได้หลุดไปจากการควบคุมของบริษัทและระบบอุตสาหกรรมเกษตร- อาหาร แต่ก็ทำให้เกษตรกรได้แสดงความเป็นอิสระในการเลือกทำหรือไม่กระทำการบางอย่าง ภายใต้อำนาจที่ยังคงสัมพันธ์กับระบบการผลิตนี้ต่อไป

5.3 กลยุทธ์การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ

การทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรมเพื่อให้ได้วัตถุดิบ ทางการเกษตรที่มีคุณภาพตามความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารนั้น ต้องการ เกษตรกรที่มีลักษณะเป็น “เกษตรกรมืออาชีพ” กล่าวคือเป็นเกษตรกรที่ทำการผลิตอย่างมี ประสิทธิภาพ รู้จักใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเหมาะสม ทำให้ผลผลิตที่ได้มีปริมาณและคุณภาพตาม ความต้องการของตลาด ต้นทุนการผลิตต่ำ และสามารถแข่งขันกับคนอื่น ๆ ได้ การจะเป็นเกษตรกร มืออาชีพได้นั้น เกษตรกรต้องอาศัยความรู้และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองจนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการเกษตร แม้ว่าฟูโกต์จะมองว่าความรู้คืออำนาจเชิงครอบงำ แต่เขาก็เสนอว่าอำนาจมีทั้งด้านลบและด้านบวก มีทั้งด้านการบังคับควบคุมและการผลิตสร้าง ทั้งในด้านการทำลายและการสร้างสรรค์ ทั้งในด้านการครอบงำและการปลดปล่อยให้มีอิสรภาพ และรวมทั้งการครอบงำและการต่อต้าน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552) ความรู้เป็นทั้งวาทกรรมและปฏิบัติการ ดังนั้นพื้นที่ความรู้ จึงเป็นพื้นที่ต่อรองความหมายและอำนาจที่อยู่ระหว่างคู่ตรงข้าม หรืออาจจะเรียกว่าเป็นพื้นที่ที่สาม เพราะสามารถผสมผสานความรู้ต่างๆ อย่างหลากหลาย ที่อาจจะขัดแย้งกันเอง ความพยายามของท้องถิ่นที่จะเลือกกลยุทธ์ในการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อมาต่อรองในการดำรงชีพ ในสถานการณ์ดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเกษตรจึงเป็นการผสมผสานและการต่อรองระหว่างโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น จากปฏิบัติการของการสร้างความรู้ที่ผสมผสานขึ้นมาในพื้นที่ความรู้ นั้นเอง ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการผลักดันไปสู่ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น พร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยนพื้นที่ของการต่อสู้ใหม่ๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552) หรือ การเมืองของการเปิดพื้นที่ความรู้ ในที่นี้ พื้นที่ความรู้หมายถึงกระบวนการเคลื่อนไหวเรื่องความรู้เพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดและครอบงำความรู้ (Anan and Hirsh, 2010) การศึกษาในส่วนนี้พิจารณาการสร้างความเป็นเกษตรกรรมมีอาชีพในฐานะกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรที่เข้าไปปฏิบัติการช่วงชิงความหมายในพื้นที่ความรู้จนเกิดความรู้เฉพาะกรณี (Situated Knowledge) สำหรับการทำปฏิกมันฝรั่งแบบสมัยใหม่ขึ้นมา ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นนี้สามารถนำมาใช้ในการเอื้อประโยชน์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแก่ตัวผู้กระทำการได้ ดังกรณีของลุงบุญศรี เกษตรกรหัวก้าวหน้าผู้พัฒนาความรู้ในการปลูกมันฝรั่งจนกลายเป็นเกษตรกรดีเด่นสาขาพืชไร่ระดับชาติ และยกระดับตัวเองขึ้นเป็นผู้นำเกษตรกรในการพัฒนาการปลูกมันฝรั่งของประเทศไทย ขณะเดียวกันความรู้เหล่านี้เป็นความรู้สาธารณะที่เกษตรกรหรือผู้กระทำการอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้ได้โดยไม่มีการผูกขาด

การพิจารณาการสร้างความเป็นเกษตรกรรมมีอาชีพของลุงบุญศรี ยังเป็นภาพสะท้อนของกลุ่มเกษตรกรที่พยายามปรับตัวและต่อรองกับระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเสี่ยงในความสัมพันธ์ทางการผลิตกับระบบเกษตรพันธสัญญา โดยใช้ฐานความรู้เป็นเครื่องมือในการประกันความเสี่ยง การสร้างความเป็นเกษตรกรรมมีอาชีพมิใช่เพียงการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากระบบทุนนิยมเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการยกระดับชาวนาหรือเกษตรกรรายย่อย ให้เป็นเกษตรกรผู้เชี่ยวชาญ ที่มีทั้งฐานะการเงิน ความรู้และศักดิ์ศรีไม่ต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เป็นการสร้างอัตลักษณ์เกษตรกรสมัยใหม่ขึ้นมา นั่นเอง การปฏิบัติการเพื่อสร้างความเป็นเกษตรกรรมมีอาชีพของลุงบุญศรี มีดังนี้

การเรียนรู้และการปฏิบัติการในบริบทท้องถิ่น จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งของลุงบุญศรีเกิดขึ้นจากการช่วยพ่อทำงานในไร่นา พ่อของลุงบุญศรีเป็น

ชาวบ้านคนแรกก็นำมันฝรั่งมาปลูกที่บ้านกลางพัฒนา เมื่อปี 2507 ตอนนั้นลุงบุญศรีอายุได้ 10 กว่าปี มีโอกาสได้เรียนหนังสือแค่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เพราะเป็นลูกชายคนโตจึงต้องออกมาช่วยงานในไร่นาของครอบครัว ลุงบุญศรีเรียนรู้ในการปลูกแบบลองผิดลองถูกร่วมกับพ่อมาตั้งแต่เด็ก เมื่อพ่อเอามันฝรั่งไปขายที่ตลาดในตัวเมืองเชียงใหม่ก็จะตามไปด้วย จนทำให้รู้ช่องทางการตลาด เป็นอย่างดี การเรียนรู้เรื่องการปลูกมันฝรั่งของลุงบุญศรีในช่วงนี้จึงเป็นการเรียนรู้และสร้างความรู้จากบริบทในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่พ่อของลุงบุญศรีจะหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งจากนิตยสารเกี่ยวกับการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งตอนนั้นยังมีไม่มากนัก ความรู้ในการปลูกมันฝรั่งของลุงบุญศรีเป็นความรู้จากการปฏิบัติเป็นสำคัญ ในตอนครอบครัวของลุงบุญศรีสามารถปลูกมันฝรั่งจนประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และมีชาวบ้านรายอื่นๆ เริ่มปลูกตาม

การเรียนรู้และการปฏิบัติการด้วยการผสมผสานความรู้ท้องถิ่นเข้ากับความรู้สากล การเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งอย่างมีหลักวิชาและมีการผสมผสานความรู้จากท้องถิ่นกับความรู้จากสากลของลุงบุญศรีเกิดขึ้นในปี 2528 เมื่อมูลนิธิโครงการหลวง กรมวิชาการเกษตร สำนักงานพืชไร่แม่โจ้ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้เข้ามาทำแปลงทดลองปลูกมันฝรั่งพันธุ์สำหรับแปรรูปในที่ดินของลุงบุญศรี เนื่องจากบริษัทซิมพอร์ค ผู้ผลิตมันฝรั่งแปรรูปจากอเมริกา สนใจจะมาลงทุนตั้งโรงงานเพื่อผลิตเฟรนฟรายด์ในประเทศไทย ในการทดลองครั้งนี้เป็นการทดลองร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของบริษัทและนักวิชาการเกษตรของไทย โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่งจากอเมริกามาให้ความรู้พร้อมกับการทดลองปลูกมันฝรั่งในแปลงทดลอง (การเลือกพื้นที่ของลุงบุญศรีเป็นแปลงทดลอง เพราะลุงรู้จักนักวิชาการเกษตรที่แม่โจ้) ลุงบุญศรีได้ร่วมเรียนรู้กับนักวิชาการไทยและต่างชาติในครั้งนี้ด้วย การเรียนรู้ครั้งนี้ทำให้ลุงได้เรียนรู้ การปลูกมันฝรั่งอย่างเป็นวิชาการครั้งแรก มีการสร้างความรู้ร่วมกันในเรื่องของการดูแลรักษา การทำแปลงปลูก วิธีการปลูก การจัดการแรงงาน เมื่อโครงการสิ้นสุดลง เพราะผลผลิตมันฝรั่งไม่ได้ผลตามที่ตั้งเป้าไว้ ลุงบุญศรีนำความรู้ที่ได้นั้นมาทดลองปลูกมันฝรั่งด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

ลุงบุญศรีได้นำความรู้เชิงวิชาการมาใช้ในการปลูกมันฝรั่งอย่างจริงจัง แต่ได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของบ้านกลางพัฒนา และมีความมั่นใจการปลูกมันฝรั่งมากขึ้น ในช่วงที่เกิดปัญหาราคามันฝรั่งบริโภคสดตกต่ำ ลุงบุญศรีเริ่มมองหาช่องทางด้านการตลาดของการปลูกมันฝรั่งใหม่ และทดลองปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญากับบริษัทฟู้ดโพรเซสซิงจำกัด ช่วงแรกบริษัทนี้ส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาที่อำเภอฝางและแม่อาขย ต่อมาลุงบุญศรีได้ชักชวนให้บริษัทมาส่งเสริมที่อำเภอสันทราย การปลูกมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญาทำให้ลุงบุญศรีรายได้ดีขึ้น ฐานะครอบครัวดีขึ้น ชาวบ้านก็สนใจเอาอย่าง มีชาวบ้านเข้ามาสอบถามเรื่องการปลูก

มันฝรั่งกันมาก จนบ้านลุงบุญศรีกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการปลูกมันฝรั่ง และมีการติดต่อนักวิชาการมาช่วยสอนในพื้นที่ โดยใช้ที่ดินบ้านลุงบุญศรีเป็นแปลงสาธิต

นอกจากนี้ในช่วงที่ลุงบุญศรีเป็นประธานสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งจังหวัดเชียงใหม่ ยังได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่ง ณ ประเทศญี่ปุ่น อังกฤษ สกอตแลนด์และเนเธอร์แลนด์ การไปศึกษาดูงานดังกล่าวยังเพิ่มพูนความรู้ของลุงบุญศรีให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จนทำให้คิดเชื่อมโยงเห็นภาพระบบการปลูกมันฝรั่งในระดับสากลและภาพการปลูกมันฝรั่งในประเทศไทย ทำให้ลุงบุญศรีได้ข้อสรุปกับตนเองว่า การปลูกมันฝรั่งยังมีอนาคตอีกไกล และสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอย่างแน่นอน แต่ต้องมีการพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตรสมัยใหม่ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิต เหมือนระบบในต่างประเทศ ประเทศไทยไม่สามารถนำเครื่องจักรจากต่างประเทศมาใช้ในการเพาะปลูกได้ เพราะมีสภาพพื้นที่แตกต่างกัน พื้นที่ปลูกมันฝรั่งในต่างประเทศเป็นพื้นที่แปลงใหญ่ แต่ในประเทศไทยพื้นที่ปลูกมันฝรั่งมีแปลงขนาดเล็กตามการถือครองของเกษตรกรรายย่อย ลุงบุญศรีจึงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับการปลูกมันฝรั่งในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรที่กำลังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในชุมชนและระดับประเทศ

การสร้างความรู้เฉพาะกรณีในการปลูกมันฝรั่ง ผลจากการเรียนรู้ทั้งจากสภาพการปลูกมันฝรั่งในท้องถิ่นและการเดินทางไปศึกษาดูงานต่างประเทศ ทำให้ลุงบุญศรีสร้างความรู้เฉพาะกรณีสำหรับการปลูกมันฝรั่งในพื้นที่ราบ(ที่นา) ขึ้นมา ซึ่งได้รับการยอมรับจากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศว่าเหมาะสมกับการผลิตฝรั่งในพื้นที่ราบของประเทศไทย ทั้งในเขตภาคเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตัวอย่างของการสร้างความรู้เฉพาะกรณีของลุงบุญศรีที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องจักรกลการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพการทำงานในไร่ของเกษตรกร เพื่อสร้างมาตรฐานการผลิตและลดต้นทุนด้านแรงงานในการปลูกมันฝรั่ง โดยทั่วไปการปลูกมันฝรั่งต้องใช้แรงงานค่อนข้างเข้มข้น และการใช้แรงงานคน ที่นับวันจะเป็นปัญหามากขึ้น ทั้งในด้านการขาดแคลนแรงงาน ค่าแรงสูง เสียเวลา คุณภาพไม่ได้มาตรฐานและอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้น ลุงบุญศรี จึงได้คิดค้นและประดิษฐ์เครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อทดแทนปัญหาดังกล่าว ได้แก่ เครื่องหัวหมู เพื่อพรวนดินยกร่องและกลบหัวพันธุ์ เครื่องรีดแปลงแบบโค้งเพื่อแก้ไขปัญหาการเนาของดินมันฝรั่งจากการขังของน้ำฝน เครื่องให้ปุ๋ยและเครื่องขุด เป็นต้น ซึ่งเครื่องจักรกลต่างๆ เหล่านั้น ถ้านำเข้าจากต่างประเทศจะมีมูลค่าสูงมาก แต่เครื่องที่ประดิษฐ์ขึ้นทดแทนนั้นราคาต่ำและเกษตรกรสามารถนำไปใช้งานได้กับรถไถเดินตามและแทรกเตอร์ขนาดเล็กที่เกษตรกรมีอยู่ได้โดยไม่ต้องดัดแปลงเพิ่มเติม การทำงานของเครื่องจักรต่างๆ ใช้แรงงานเพียง 1 คน ต่อคนงาน 15-20 คน และได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น มีคุณภาพและมาตรฐาน ปัจจุบันเกษตรกรและเครือข่ายผู้ปลูกมันฝรั่งได้นำไปใช้ได้ผลมากในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย และพื้นที่ปลูกในภาคอีสาน

นอกจากการพัฒนาเครื่องจักรกลแล้ว ดุงบุญศรียังได้พัฒนาระบบการปลูกมันฝรั่งระบบใหม่ขึ้นมา ทั้งนี้การปลูกมันฝรั่งระบบเดิม เกษตรกรใช้วิธีการปลูกแบบแถวคู่ ซึ่งจะต้องใช้แรงงานคนเกือบทั้งหมด เช่น การปลูกมันฝรั่ง 10 ไร่ ต้องใช้แรงงาน 20 คน และจะใช้เวลากว่า 3 วัน จึงจะเสร็จ และขณะขนย้ายหัวพันธุ์อาจเกิดความเสียหาย เมื่อปลูกไปแล้วหัวพันธุ์เน่าเพราะปลูกลึกไม่สม่ำเสมอและขณะฝนตกมีน้ำขังในหลุมปลูก จากนั้นต้องใช้คนกลบโคนให้ปุ๋ยให้น้ำและเก็บเกี่ยวโดยใช้จอบขุดทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ดังนั้นดุงบุญศรีจึงได้ปรับวิธีการปลูกมันฝรั่งระบบใหม่ ได้แก่ การปลูกแบบแถวเดี่ยวและนำเครื่องจักรกลการเกษตรมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุน ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและมีคุณภาพ ซึ่งเปรียบเทียบการปลูกระบบเก่าแถวคู่กับระบบใหม่แถวเดี่ยวนี้ ในพื้นที่ 10 ไร่ จะใช้แรงงานเพียง 2 คน แล้วเสร็จภายในระยะเวลาเพียง 1 วัน

ดุงบุญศรียังได้พัฒนาวิธีการผ่าหัวพันธุ์มันฝรั่งเพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยเมื่อได้หัวพันธุ์มาจากแหล่งผลิตที่มีคุณภาพ นำมาผ่าแยกตา หัวพันธุ์มันฝรั่ง 1 กิโลกรัม สามารถผ่าแยกแบ่งตาได้ตั้งแต่ 15-45 ชิ้น จากนั้นนำมาคลุกปูนซีเมนต์เพื่อเคลือบปากแผลและนำไปเก็บไว้ในกระสอบตาข่ายรัดปากถุงให้แน่น นาวางเรียงในห้องบ่มพลาสติกเพื่อกันลมและรักษาความชื้นให้กับหัวพันธุ์ที่ต้องพักตัวหลังจากการผ่า บ่มประมาณ 7 วัน หัวพันธุ์เริ่มงอกจึงนำไปปลูกได้ ในการปลูกมันฝรั่งจะดำเนินการภายหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว จะฉีดยาฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ลงบนฟางข้าวเพื่อช่วยการย่อยสลายเพิ่มปุ๋ยอินทรีย์ให้กับดิน และการเตรียมดิน ไถพรวน ขร่องปลูก ขุดหลุมปลูก ให้ปุ๋ยและไถกลบโดยรถแทรกเตอร์แบบนั่งขับขนาดเล็กที่ติดตั้งเครื่องมือที่ประดิษฐ์และพัฒนาขึ้นเอง เมื่อถึงระยะเวลาการเก็บเกี่ยวใช้รถขุดทำให้รวดเร็วและผลผลิตเสียหายน้อยมาก เพียงร้อยละ 1 ซึ่งผลผลิตต่อไร่ประมาณ 3,500-4,500 กิโลกรัม

สำหรับเทคนิคในการลดปัญหาโรคแมลงระบาดในแปลงปลูกมันฝรั่ง ดุงบุญศรีพบว่า การปลูกมันฝรั่งในพื้นที่นาหลังการทำนาช่วยลดปัญหาเรื่องโรคระบาดมันฝรั่งได้ดีและทำให้สามารถปลูกมันฝรั่งซ้ำที่ติดต่อกันได้ทุกปี ขณะที่โดยปกติแล้วการปลูกมันฝรั่งในพื้นที่เดิมต้องเว้นระยะปลูก 2-4 ปี มิเช่นนั้นจะมีปัญหาเรื่องโรคระบาดมาก ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้การปลูกมันฝรั่งในพื้นที่แม่แฝกใหม่สามารถทำได้ต่อเนื่องมาหลายสิบปี และสามารถปลูกซ้ำในพื้นที่เดิมโดยที่ผลผลิตยังค่อนข้างคงที่ นอกจากนี้ดุงบุญศรียังได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตมันฝรั่ง และเขียนออกมาเป็นคู่มือการปลูกมันฝรั่งเผยแพร่ทั่วไป ดุงบุญศรีมีการสะสมและพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งไปอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การสร้างความรู้ขั้นสูงที่สุดในการปลูกมันฝรั่ง คือ การพัฒนาหัวพันธุ์มันฝรั่งปลอดโรคในประเทศไทย

การช่วงชิงความรู้ในการผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่ง สำหรับหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ใช้เพราะปลูกในประเทศไทยเป็นหัวพันธุ์ที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศทุกปี ทำให้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

และเกษตรกรปลูกมันฝรั่งในประเทศไทย มีต้นทุนการผลิตสูง และบางครั้งการขนส่งหัวพันธุ์ล่าช้า เกิดความเสียหายและไม่ทันกับฤดูกาลเพาะปลูกของเกษตรกร “ลุงบุญศรี” จึงพยายามคิดค้นและหาทางพัฒนาหัวพันธุ์มันฝรั่งในประเทศ จนทำให้สามารถผลิตหัวพันธุ์หัวพันธุ์มันฝรั่งปลอดโรคได้เองเพื่อทดแทนการนำเข้า ได้รับการรับรองจากสถาบันวิจัยด้านมันฝรั่งระดับนานาชาติ ลุงบุญศรีพัฒนาการผลิตหัวพันธุ์ปลอดโรค โดยใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรด้านการผลิต ได้แก่ การคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม การเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษาและการควบคุมโรคแมลง จนสามารถผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีได้ ลุงบุญศรีได้ปรับระบบการปลูกมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปไปเน้นการผลิตหัวพันธุ์ส่งให้บริษัทฟรีโตเลยในราคาที่สูงกว่ามันฝรั่งทั่วไป (ราคามันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญาราคากิโลกรัมละ 10.50 บาท ขณะที่ลุงบุญศรีขายหัวพันธุ์ได้กิโลกรัมละ 18 บาท) โดยลุงบุญศรีได้เช่าที่ดินในเขตอำเภอแม่สายจำนวน 380 ไร่ จากบริษัทฟรีโตเลยทำการผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งในปี 2553/2554 สามารถผลิตหัวพันธุ์ปลอดโรคได้ประมาณ 2,000 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 36,000,000 บาท บริษัทจะนำหัวพันธุ์เหล่านี้ไปส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกในราคากิโลกรัมละ 25 บาท ซึ่งถูกกว่าหัวพันธุ์จากต่างประเทศซึ่งราคากิโลกรัมละ 35 บาท ช่วยให้เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัทลดต้นทุนไปได้

ลุงบุญศรีสะท้อนว่า การปลูกมันฝรั่งในประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตที่ราบภาคเหนือตอนบน ต้องมีการใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ถึงจะได้ผลผลิตดี เช่น กรณีการปลูกมันฝรั่งของบริษัทฟรีโตเลยบนพื้นที่ขนาดใหญ่ 380 ไร่นั้น บริษัทเคยลงทุนทำการปลูกมันฝรั่งเองแต่ก็ประสบปัญหาทางการผลิตไม่ได้ผลตามที่ต้องการ บริษัทได้จ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่งทั้งจากอิสราเอลและสหรัฐอเมริกามาพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะปลูก โดยลงทุนหลายล้านบาทในการวางระบบน้ำปริงเกอร์ทั่วพื้นที่แต่ก็ประสบปัญหาจนล้มเลิกไป ต่อมาบริษัทได้ให้ลุงบุญศรีเช่าพื้นที่ทั้งหมดและทำการปลูกมันฝรั่งขายให้บริษัท ลุงบุญศรีได้ปรับที่ดินให้เป็นพื้นราบเสมอกันเหมือนที่นาและเปลี่ยนวิธีการปลูกเป็นแบบแถวเดี่ยวให้น้ำ โดยปล่อยน้ำเข้าตามร่องแปลงทำให้ได้ผลผลิตดี จนเป็นที่ยอมรับของบริษัทและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ

การใช้ความรู้สร้างฐานะทางเศรษฐกิจ การพัฒนาความรู้ของลุงบุญศรีกลายเป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง และสร้างรายได้แก่ครอบครัวของลุงศรีเป็นจำนวนมาก โดยลุงบุญศรีได้ปรับการเกษตรกรรมไปสู่ระบบเกษตรอุตสาหกรรมเน้นการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา มีธุรกิจหลักคือการผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งพันธุ์แอตแลนติก (พันธุ์สำหรับการแปรรูป) ส่งให้บริษัทนำไปใช้ส่งเสริมแก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา นอกจากนี้ลุงบุญศรียังทำการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบพันธสัญญาให้กับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอื่นๆ ได้แก่ การปลูกข้าวญี่ปุ่นในหน้าฝนและปลูกข้าวโพดหวานในหน้าร้อน ลุงบุญศรีได้ชวนญาติสนิทที่สนใจทำการเกษตรอุตสาหกรรมร่วมกันจำนวน 4 ครอบครัว และยังได้ชักชวนเกษตรกรรายอื่นๆ ที่สนใจ

มาร่วมทำด้วยในลักษณะของเกษตรกรพันธุ์สัญญา ลุงบุญศรีมั่นใจว่าถ้าเกษตรกรมีความรู้ในการผลิตจนถึงขั้นเป็นเกษตรกรมืออาชีพจะทำให้เกษตรกรสามารถมีรายได้จากการผลิตมากพอที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ โดยไม่ต้องไปทำงานนอกภาคการเกษตร ลุงบุญศรีได้พิสูจน์ด้วยการทำการเกษตรอุตสาหกรรมจนสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้คนในครอบครัวและญาติพี่น้องที่ร่วมทำการเกษตรด้วยกันสามารถมีรายได้และการบริโภคได้เพียงพอในเมืองสมัยใหม่ ทั้งการครอบครองรถกระบะ รถเก๋ง และเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันต่างๆ ที่มีอย่างครบครัน แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมคือความรู้ไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจได้นั่นเอง

ความรู้ที่ลุงบุญศรีค้นพบนี้ได้ถ่ายทอดไปยังเกษตรกรรายอื่นในชุมชน และเกษตรกรแต่ละรายก็ได้นำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของตนเอง บ้านลุงบุญศรีได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่ง ตัวลุงบุญศรีเองก็ได้ยกระดับเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่งของประเทศและยังได้เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งให้กับเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ อาจกล่าวได้ว่าลุงบุญศรีได้ปรับตัวเองเข้าสู่การเพาะปลูกแบบการเกษตรสมัยใหม่ได้อย่างเชี่ยวชาญ และมีการปฏิบัติการด้วยความรู้จนสามารถสร้างตัวตนจากชาวนากลายเป็น “เกษตรกรมืออาชีพ” ผู้ที่พร้อมจะเผชิญกับความเสี่ยงทางการผลิตและกล้าที่จะแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ที่ต้องการการทำงานอย่างเป็นระบบ สามารถคาดคะเนวางแผนการผลิตและการหาวัตถุดิบได้ มีการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานแบบอุตสาหกรรม

การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเกษตรกรมืออาชีพที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการผลิตมีทั้งด้านที่ดูเหมือนจะถูกควบคุมจากบริษัท ต้องทำการผลิตสินค้าทางการเกษตรตามที่บริษัทต้องการ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็คือการสร้างตัวตนของเกษตรกรสมัยใหม่ขึ้นมาใหม่ ให้เป็นทั้งผู้ผลิต ผู้ประกอบการและผู้เชี่ยวชาญ ที่รู้จักคิดคำนวณอย่างมีเหตุผล ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและเชิงความหมายต่อการดำรงชีพอย่างทันสมัย ภายใต้อาณัติของกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในชนบทสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกษตรกรต้องสัมพันธ์ด้วยทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค การเป็นเกษตรกรมืออาชีพจึงเป็นทั้งการปรับตัวและการต่อรองของเกษตรกรกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร โดยใช้ความรู้เฉพาะกรณีที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับการผลิตสมัยใหม่ มีการผสมผสานทั้งความรู้ที่เกษตรกรเคยปฏิบัติมา กับความรู้ที่ได้เรียนรู้จากต่างประเทศหรือโลกาภิวัตน์เข้าด้วยกันแล้วสร้างเป็นความรู้เฉพาะกรณีที่เหมาะสมกับบริบทในท้องถิ่น

การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพจึงเป็นการเมืองของการช่วงชิงความรู้เพื่อเข้าถึงโอกาสใหม่ๆ ในตลาดอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่เกิดขึ้นในชนบท ทั้งยังเป็นช่วงชิงการสร้าง ความหมายในพื้นที่ความรู้ทางการเกษตรของเกษตรกร ทั้งนี้เนื่องจากการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่

ให้ประสบความสำเร็จนั้น ส่วนสำคัญก็คือการมีความรู้ทางการผลิตและสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้ หรืออาจจะเรียกว่า ความรู้เชิงปฏิบัติ ที่มีใช้ความรู้ในเชิงหลักการหรือทฤษฎีเท่านั้น แต่ต้องสามารถนำความรู้ที่มีไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพผลในไร่นาได้ ความเป็นเกษตรกรมืออาชีพจึงเป็นกระบวนการสร้างตัวตนสมัยใหม่ของเกษตรกรที่มีได้หยุดนิ่ง แต่พร้อมจะเรียนรู้ ปรับเปลี่ยน และต่อกรกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมการเกษตรที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต อย่างเช่น กรณีของลุงบุญศรีจากเดิมที่รุ่นพ่อของลุงบุญศรีอพยพครอบครัวหนีความแห้งแล้งมาหาที่ทำกินใหม่ในเขตชลประทาน เคยเป็นครัวเรือนชาวนายากจนไร้ที่ดินรับจ้างแฉะเรือข้ามแม่น้ำปิง แต่สามารถปรับตัวและสะสมทุนจากการเข้าสู่การเกษตรสมัยใหม่ทั้งการปลูกยาสูบและมันฝรั่ง จนปัจจุบันลุงบุญศรีกลายเป็นทั้งผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่ง และผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในนามบริษัทเจพีการเกษตรจำกัด

การเกิดขึ้นของเกษตรกรผู้ประกอบการธุรกิจอย่างกรณีลุงบุญศรี มีความแตกต่างจากกลุ่มอำนาจท้องถิ่น ตามข้อเสนอของ Turtton (1989) พอสมควร กล่าวคือ Turtton เสนอว่าประเทศไทยมีการรวมศูนย์อำนาจราชการน้อยและเป็นไปอย่างหลวมๆ ทำให้หัวหน้าหมู่บ้านมีอำนาจในระดับท้องถิ่นค่อนข้างมาก จนเกิดกลุ่มอำนาจท้องถิ่นขึ้นมาทำหน้าที่เชื่อมชาวบ้านคนอื่นๆ เข้ากับรัฐและตลาด แต่กรณีของการเกิดขึ้นของเกษตรกรผู้ประกอบการในท้องถิ่นนั้น เกิดขึ้นเพราะระบบตลาดไม่สามารถทำงานได้เองในท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่างจนทำให้ไม่สามารถใช้กลไกทางการตลาดเพียงอย่างเดียวเข้ามาควบคุมได้ โดยเฉพาะการผลิตทางการเกษตรที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น การจะทำให้เกษตรกรยอมรับระบบการผลิตของทุนนิยมนั้นมิใช่ว่าจะทำได้โดยง่าย ทุนนิยมจึงต้องการผู้กระทำการในระดับท้องถิ่นที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และอุดมการณ์ของตลาดและทุนไปสู่เกษตรกรรายอื่นๆ เพื่อให้กลไกตลาดและระบบเกษตรพันธสัญญาเข้าไปทำงานในท้องถิ่นได้ และที่น่าสนใจคือ การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการในท้องถิ่นมิใช่ว่าจะทำงานให้ทุนนิยมเพียงอย่างเดียว แต่เกษตรกรกลุ่มนี้ยังทำหน้าที่เพื่อตอบสนองต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชนด้วย โดยเฉพาะในเรื่องความเฉพาะกรณีที่ทุนนิยมไม่สามารถครอบงำได้เบ็ดเสร็จ เกษตรกรในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันอย่างเป็นกระบวนการ ลุงบุญศรีเองก็ได้เรียนรู้จากเกษตรกรรายอื่นๆ ในชุมชน ขณะที่เกษตรกรรายอื่นๆ ก็เรียนรู้จากลุงบุญศรีด้วยเช่นกัน

5.4 กลยุทธ์การเสริมอำนาจต่อกรด้วยการรวมกลุ่ม

รัฐได้จัดระเบียบพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ให้เหมาะสมกับการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ โดยการสร้างระบบชลประทานแม่แฝกและการปฏิรูปที่ดินตั้งแต่ช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ดังที่กล่าวมาในบทที่ 2) ขณะที่เกษตรกรในชุมชนได้ปรับตัวเองจากชาวนามาเป็นเกษตรกรผู้ปลูกพืช

เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ กระบวนการที่เกิดขึ้นได้สร้างสำนึกความเป็นชุมชนเกษตรกรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน แม้ว่าปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทจนทำให้ความเป็นอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองเชื่อมเข้ากับความเป็นชุมชน และมีการปรับเปลี่ยนการปกครองส่วนท้องถิ่นจากการเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นเป็นเทศบาลตำบล อย่างไรก็ดี ทิศทางการพัฒนาชุมชนในด้านการผลิตก็ยังอิงอยู่กับฐานการผลิตด้านการเกษตร ขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็นิยามตนเองว่าเป็นเกษตรกรตามความหมายที่รัฐกำหนด แต่มิใช่ว่าเกษตรกรถูกควบคุมและครอบงำจากรัฐ แต่เป็นเพราะเกษตรกรเห็นว่าการนิยามตนเองเป็นเกษตรกรหรือเป็นชุมชนเกษตรกรรมทำให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรหรือทุนสนับสนุนการพัฒนาจากนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐได้นั่นเอง

ขณะที่กลุ่มชาวบ้านอาชีพอื่นๆ เช่น กลุ่มแรงงานรับจ้าง กลุ่มพนักงานเงินเดือน กลุ่มค้าขายและบริการ ก็จะไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาภาคการผลิตที่พวกเขาเกี่ยวข้องเท่าใดนัก แต่กลุ่มเกษตรกรกลับกระตือรือร้นที่จะเข้าไปร่วมในกระบวนการพัฒนาทั้งในด้านการพัฒนาการเกษตรและการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านในด้านการพัฒนาต่างๆ ล้วนแต่เป็นเกษตรกรทั้งสิ้น สะท้อนให้เห็นบทบาทของเกษตรกรในด้านการพัฒนาชุมชน นโยบายของรัฐที่เข้าสู่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นนโยบายทางด้านการพัฒนาการเกษตร ขณะที่ชาวบ้านกลุ่มที่เป็นเกษตรกรพยายามนิยามความหมายของชุมชนให้ติดอยู่กับการเป็นชุมชนเกษตรกรรม ผ่านการจัดทำแผนพัฒนาของหมู่บ้านและแผนพัฒนาระดับตำบล และแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่ และพร้อมจะให้ความร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาชุมชนและการเกษตรเป็นอย่างดี

เมื่อรัฐกำหนดให้มีการเลือกผู้แทนเกษตรกรของหมู่บ้าน เข้าไปในสภาเกษตรกรแห่งชาติ ชาวบ้านพร้อมใจกันเลือก อดีตพ่อหลวงสุเทพ ปันธิวงศ์ ซึ่งเคยเป็นแกนนำในการต่อสู้เรื่องราคารับประกันผลไม้เข้าไปตัวแทนของชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเห็นว่าพ่อหลวงสุเทพมีคุณสมบัติพร้อมที่จะเข้าไปต่อสู้และทำงานเพื่อชุมชนและเกษตรกรในสภาเกษตรกรระดับประเทศ เพราะเคยมีผลงานการต่อสู้เรื่องมันฝรั่งจนเป็นที่ยอมรับ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรได้จัดวางตนเองเข้ากับการพัฒนาของรัฐและปรับตัวเข้ากับนโยบายการผลิตของรัฐและตลาดอย่างกระตือรือร้น เมื่อรัฐกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้านก็กระตือรือร้นเข้าไปจัดทำนโยบายด้านการเกษตรของท้องถิ่นที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ อาทิ การส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ การตั้งกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

เมื่อมีโครงการพัฒนาต่างๆ จากรัฐเข้าสู่ชุมชน ชาวบ้านได้นางบประมาณที่รัฐสนับสนุนจากโครงการต่างๆ ในแต่ละปีมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาทางการผลิตและการตลาดมันฝรั่งของชุมชน เช่น กรณีที่ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนในโครงการ SML และโครงการเศรษฐกิจพอเพียงจากรัฐบาล กลุ่มเกษตรกรได้นำเงินดังกล่าวมาลงทุนซื้อเครื่องขุดมันฝรั่งและรถอีแต่นสำหรับบรรทุกสินค้าการเกษตร มาให้เกษตรกรในชุมชนเช่า ค่าเช่าที่ได้ถูกนำเข้าสู่กลุ่มเป็นเงินทุน

หมุนเวียนใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน หรือกรณีที่ กลุ่มแม่บ้านในชุมชนได้รวมตัวกันทำอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งขนาดย่อมในชุมชน โดยเน้นการจ้างงานแม่บ้านในชุมชนและรับซื้อมันฝรั่งที่ตกเกรดจากการขายให้บริษัท มาทำมันฝรั่งแปรรูป ขายสู่ตลาดในท้องถิ่น แม่บ้านกลุ่มนี้ได้ของบสนับสนุนจากโครงการวิสาหกิจชุมชนมาลงทุนในการสร้างโรงงานทำมันฝรั่งแปรรูป ซึ่งเป็นการช่วยให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการขายมันฝรั่งได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็สร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มเกษตรกรได้อีกทาง

ตัวอย่างของกรณีการเข้าถึงแหล่งทุนของรัฐที่ชัดเจนคือ การทำอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งในชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเจดีย์แม่ครัว ที่รับซื้อมันฝรั่งตกเกรดและมีมติกำหนดจากเกษตรกรในชุมชนแม่แฝกใหม่มาทำมันฝรั่งแปรรูป ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกทาง และยังทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชนอีกด้วย กลุ่มแม่บ้านได้รับการสนับสนุนเครื่องแปกกิ่งของมันฝรั่ง ตลอดจนเงินทุนหมุนเวียน เช่น ทุนจัดซื้อวัตถุดิบ จากกรมส่งเสริมการเกษตร และได้รับงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างโรงเก็บมันฝรั่งขนาดบรรจุ 200 ตัน เพื่อที่จะใช้ในการรองรับมันฝรั่งที่รับซื้อมาจากเกษตรกร จากหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนด้านการควบคุมการบริหารงานอย่างเป็นระบบจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ในส่วนของ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ระบบบัญชี การจัดสรรผลตอบแทน การวางแผนการปฏิบัติงาน หน่วยงานรัฐยังสนับสนุนให้มีการศึกษาอบรมเพื่อสร้างกลุ่มให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต มีการพัฒนาจัดทำบรรจุภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์โดดเด่นและมีสัญลักษณ์เป็นของตนเอง ได้รับการสนับสนุนด้านการตลาดจากพัฒนากรอำเภอสันทราย และพัฒนาการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในปี 2544-2545 ได้รับการคัดสรร OTOP ในระดับ 4 ดาวระดับประเทศ และ ปี 2546-2547 ได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดการแปรรูปสินค้าจากผลผลิตมันฝรั่งระดับภาคที่จัดขึ้นในจังหวัดเชียงราย การได้รางวัลและการทำงานเชื่อมต่อกับหน่วยงานราชการทำให้กลุ่มสามารถขยายช่องทางทางการตลาด โดยการร่วมออกร้านและจำหน่ายสินค้าในงานต่างๆ ของหน่วยงานรัฐ ทางกลุ่มยังได้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในการศึกษาดูงาน

เมื่อเกิดปัญหาทางด้านการผลิตและการตลาดมันฝรั่ง เกษตรกรมักจะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือทั้งในระดับพื้นที่ เช่น กรณีที่เกิดโรคระบาดในแปลงปลูกมันฝรั่งของเกษตรกร ผู้ใหญ่บ้านบ้านกลางพัฒนาได้ประกาศให้เกษตรกรที่ประสบปัญหามาลงชื่อเพื่อเสนอขอความช่วยเหลือด้านสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากเทศบาลตำบลและสำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย ขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น เช่น นักวิชาการเกษตรจากสำนักงานเกษตรอำเภอสันทรายก็ต้องรีบลงพื้นที่เพื่อตรวจดูแปลงมันฝรั่งเกษตรกรที่เกิดโรคระบาดเพื่อรายงานหน่วยต้นสังกัดและให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรที่ต้องการความช่วยเหลือต่อไป แม้ว่า

การช่วยนี้จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าการจัดวางตำแหน่งของเกษตรกรและชุมชนเกษตรกรรวมในฐานะประชากรหรือพลเมืองที่รัฐต้องดูแลเอาใจใส่

นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายการช่วยเหลือเกษตรกรปลูกมันฝรั่งในระดับมหภาค โดยการออกนโยบายปกป้องตลาดมันฝรั่งภายในประเทศ มีการตั้งกำแพงภาษีนำเข้ามันฝรั่งไว้สูงจนทำให้มันฝรั่งจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันกับมันฝรั่งในประเทศไม่ได้ แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลจะทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการปลูกมันฝรั่งในประเทศ เช่น จีน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ ลาว พม่า เวียดนามและกัมพูชา แต่ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลก็พยายามปกป้องเกษตรกรปลูกมันฝรั่งด้วยการผลักดันให้เกษตรกรผลิตมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญา แม้ว่าการกระทำของรัฐในด้านนี้ดูเหมือนจะผลักดันให้เกษตรกรตกอยู่ในการควบคุมของบริษัท แต่รัฐก็มีการแทรกแซงและสนับสนุนระบบการผลิตมันฝรั่งอยู่เป็นระยะ โดยรัฐบาลพยายามอุดหนุนเกษตรกรผ่านนโยบายด้านอื่นๆ เช่น การไม่เก็บภาษีปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตร และการควบคุมพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาไม่ให้เกินกำลังการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่ง เป็นต้น

ในกรณีที่เกษตรกรกับบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบเกิดความขัดแย้งกัน เช่น เกิดการประท้วงเรื่องราคามันฝรั่งตกต่ำในปี 2552/2553 เกษตรกรปลูกมันฝรั่งนอกระบบพันธสัญญาจำนวนกว่าร้อยคนจากตำบลแม่แฝก ไปรวมตัวกันประท้วงที่หน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเรียกร้องให้บริษัทรับซื้อมันฝรั่งในราคาสูงกว่าพันธสัญญา เกษตรกรเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในระบบพันธสัญญากับบริษัท บริษัทไม่จำเป็นต้องซื้อมันฝรั่งจากเกษตรกรก็ได้ แต่เมื่อมีการประท้วงเกิดขึ้นหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องก็ต้องเข้ามาเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยให้บริษัทรับซื้อผลผลิตเหล่านี้ จากการสอบถามเจ้าหน้าที่บริษัทบอกว่า บริษัทต้องจ่ายเงินหลายสิบล้านบาทเพื่อช่วยซื้อมันฝรั่งจากเกษตรกรเหล่านี้ ทั้งที่บริษัทอาจจะปฏิเสธก็ได้ เนื่องจากเกษตรกรเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในระบบเกษตรพันธสัญญาของบริษัท

กระบวนการต่อรองของเกษตรกรที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ได้เป็นแค่เพียงการต่อรองกับสถานการณ์เฉพาะหน้า แต่มีความหมายลึกซึ้งไปหลังปรากฏการณ์ เกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนา รวมถึงหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลแม่แฝกและตำบลแม่แฝกใหม่ ต่างตระหนักดีว่า ชุมชนของตนเป็นแหล่งปลูกมันฝรั่งให้โรงงานอุตสาหกรรมมาหลายสิบปี เพื่อตอบสนองนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารของรัฐบาล เกษตรกรเหล่านี้ปฏิบัติตัวเป็นเกษตรกรที่ดีทำการเพาะปลูกมันฝรั่งมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าปัจจุบันเกษตรกรในชุมชนส่วนใหญ่จะไม่ได้ปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญา แต่มันฝรั่งที่เกษตรกรปลูกทั้งหมดก็ถูกส่งป้อนให้สายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ทำให้อุตสาหกรรมของประเทศเจริญเติบโต ดังนั้นเมื่อเกษตรกรปลูกมันฝรั่งเดือดร้อนพวกเขาก็มีความชอบธรรมที่จะมาเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความช่วยเหลือ เพราะเกษตรกรและ

ชุมชนเกษตรกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารสมัยใหม่ที่กำลังเติบโตในขณะนี้ และพวกเขาก็ควรจะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทนี้

สำหรับเกษตรกรและชุมชนเกษตรกรรมตระหนักดีถึงการต้องพึ่งพารัฐในฐานะพลเมืองที่รัฐต้องดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของพลเมือง ขณะเดียวกัน กลุ่มเกษตรกรและชุมชนการเกษตรก็ปรับตัวไปกับขบวนการไฟสายพัฒนาที่มุ่งสู่ความเป็นสมัยใหม่ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ๆ จากการผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรมที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างคาดไม่ถึง เกษตรกรพยายามเคลื่อนย้ายความเสี่ยงไปที่รัฐ ให้รัฐเข้ามาร่วมรับความเสี่ยงด้วย ผ่านการต่อรองด้วยการนิยามความเป็นเกษตรกรหรือความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ดี มีการพัฒนาตามนโยบายรัฐ เพื่อที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเมื่อเค็ลคร้อน

5.5 สรุป

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาในปัจจุบัน เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ยังเห็นโอกาสในการดำรงชีพภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เกษตรกรแต่ละกลุ่มสร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารแตกต่างกัน เกษตรกรกึ่งแรงงานและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการที่มีทุนทางเศรษฐกิจเพียงพอเลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารด้วยการผลิตแบบอิสระหรือการเป็นเกษตรกรอิสระ โดยการผลิตมันฝรั่งนอกพันธสัญญาและการสร้างความหลากหลายทางการผลิต ขณะที่เกษตรกรกึ่งแรงงานบางส่วนที่มีข้อจำกัดด้านเงินทุนในการผลิต เลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่ โดยการปรับตัวเข้าไปอยู่ในความอุปถัมภ์ด้านการผลิตหรือระบบพันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการกับโบรกเกอร์ สำหรับเกษตรกรผู้ประกอบการเลือกกลยุทธ์การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ โดยการตกลงทำการเกษตรพันธสัญญากับบริษัท ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุด ขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่

นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งได้สร้างกลยุทธ์การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรอง โดยการรวมกลุ่มเพื่อระดมทรัพยากรจากรัฐมาใช้ในการอุดหนุนการผลิตและการตลาด โดยอ้างความเป็นชุมชนปลูกมันฝรั่งมาแต่เดิม การรวมกลุ่มเป็นองค์กรการเกษตรและการสร้างกลุ่มแปรรูปมันฝรั่งขึ้นมาในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกร แม้ว่าการรวมกลุ่มนี้จะไม่ได้ทำไปเพื่อต่อต้านหรือต่อรองกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารโดยตรง แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรไม่ได้ยอมจำนนตกเป็นเบี้ยล่างของระบบอย่างเบ็ดเสร็จ และพยายามสร้างความยืดหยุ่นในการรักษาความสัมพันธ์กับระบบไว้เพื่อประโยชน์ด้านการดำรงชีพในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

กลยุทธ์การต่อรองเหล่านี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญและความรู้ในด้านการผลิตและการตลาด ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานจากประสบการณ์ในการผลิตมันฝรั่งและการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ มาหลายสิบปี การสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการคิดคำนวณเชิงเหตุผลของเกษตรกรในด้านการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภค กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรต้องเผชิญหน้ากับเงื่อนไขที่ทำให้มีความเสี่ยงต่อการดำรงชีพ เกษตรกรได้พยายามหากลวิธีต่างๆ มาใช้เพื่อต่อรองกับความเสี่ยงนั้น เงื่อนไขที่ทำให้เกษตรกรสามารถใช้กลยุทธ์การต่อรองได้ คือ การผลิตมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปในประเทศไทยไม่เพียงพอับความต้องการของตลาดอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ รัฐบาลให้สร้างมาตรการกีดกันด้านภาษีในการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ปลูกมันฝรั่งในประเทศ ตลาดมันฝรั่งมี 2 ตลาดหลัก คือ ตลาดมันฝรั่งบริโภคสดและตลาดมันฝรั่งเพื่อการแปรรูป เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งพันธุ์บริโภคสดไม่สามารถขายผลผลิตในตลาดมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปได้ แต่เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานสามารถนำผลผลิตไปขายในตลาดบริโภคสดได้ ในกรณีที่ตลาดมันฝรั่งบริโภคสดให้ราคาสูง

การสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรไม่ได้เป็นไปเพื่ออรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อการบริโภคความหมายของความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ ที่เกษตรกรสามารถปรับตัวเข้ากับระบบการผลิตและตลาดแบบใหม่ได้ และมีความสามารถในการบริโภคได้ ไม่ด้อยกว่าคนในสังคมเมือง เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเป็น “ผู้กระทำการ” ที่มีความสามารถในการต่อรองกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยม ภายในเงื่อนไข ที่บริษัทต้องการแรงงานของเกษตรกรสำหรับทำการผลิตวัตถุดิบป้อนสายพานการผลิตของบริษัทอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เกษตรกรก็ต้องการรายได้จากการผลิตวัตถุดิบให้เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมสมัยใหม่ บริษัทจึงพยายามรักษาความสัมพันธ์กับเกษตรกรไว้ โดยการเปิดให้เกษตรกรต่อรองได้บ้าง เนื่องจากหากควบคุมและเอาเปรียบเกษตรกรมากเกินไป เกษตรกรอาจเลิกทำการผลิตมันฝรั่ง ซึ่งจะกระทบกับสายพานการผลิตของบริษัท กล่าวโดยสรุปแล้ว พบว่าอำนาจการต่อรองของเกษตรกรขึ้นอยู่กับตรรกะทางเศรษฐกิจ(การครอบครองปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงตลาด) และตรรกะทางวัฒนธรรม (ทักษะความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม) รวมถึง เงื่อนไขด้านการตลาด ที่ผลผลิตมันฝรั่งในประเทศไม่เพียงพอับความต้องการของตลาด และรัฐมีนโยบายตั้งกำแพงภาษีกีดกันการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศเพื่อปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศ

แม้ว่ากลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรเหล่านี้จะไม่ได้ทำให้เกษตรกรมีอำนาจเหนือกว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ไม่ช่วยให้ได้รับความเป็นธรรมโดยสมบูรณ์จากการผลิตมันฝรั่งในระบบพันธสัญญา และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอำนาจเชิงโครงสร้างในการกำหนดราคามันฝรั่งที่ยุติธรรมได้ แต่การต่อรองเหล่านี้ก็ช่วยลดความตรึงเครียด ความขัดแย้ง และสร้างทางเลือกในการ

ดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ระดับหนึ่ง และช่วยให้เกษตรกรบางกลุ่ม เช่น เกษตรกรที่ปรับตัวเองไปเป็นผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและเชิงความหมายได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้ เกษตรกรบางรายหาช่องทางไปตั้งเอาทรัพยากรของรัฐหรือของส่วนรวมมาช่วยในการต่อรองได้ ทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมเกษตรกรจึงยังดำรงชีพอยู่ได้ในความสัมพันธ์ทางการผลิตกับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

หากพิจารณา ตำแหน่งแห่งที่และตัวตนของเกษตรกรในระบบการผลิตที่ต้องสัมพันธ์กับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ในมุมมองการเมืองจุลภาค เราจะเห็นตัวตนของเกษตรกรที่มีดำรงชีวิตอยู่อย่างมีลีลาชีวา(Life Style) มีการต่อสู้ต่อรองกับความไม่เป็นธรรมด้วยกลยุทธ์ต่างๆ อย่างหลากหลาย แม้ว่าการดำรงอยู่เช่นนี้จะไม่ได้ปราศจากอำนาจครอบงำโดยสิ้นเชิง แต่ก็ทำให้เกษตรกรสามารถมีความมั่นคงในดำรงชีวิตได้ในเงื่อนไขเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน